

GALILEU I LA CREACIÓ*

La ciència produeix a la humanitat moltes més preguntes que respostes, i per això mateix és un dels motors de la creativitat. Quan Galileu va construir el primer telescopi i va buscar la Lluna, va veure de seguida que el nostre satèl·lit no era fet d'alabastre, com fins aleshores es pensava, que la seua superfície no era polida i plana, sinó que hi havia cràters, i que fins i tot hi havia cadenes muntanyoses de més de vuit mil metres d'altura. També va mirar el Sol, i va descobrir que no era pur sinó tot el contrari. En un escrit molt significatiu, Galileu manifestava la seua sorpresa: «Mentre que els homes estigueren de fet obligats a considerar el Sol com “allò més pur i més lúcid”, no varen percebre-hi cap tipus d'ombres o impureses; però ara que se'ns mostra parcialment impur i tacat, per què no qualificar-lo de “tacat i no pur”? Perquè les paraules i els atributs han d'acomodar-se a l'essència de les coses.»

L'essència de les coses, vet ací el perill. Descobrir «l'essència de les coses» és arriscadíssim. Des d'Aristòtil s'havia pensat que la Lluna era una esfera llisa i immutable, el símbol de l'univers incorruptible més enllà de la Terra. Per això, des de l'Edat Mitjana, s'havia fet servir com a símbol de la puresa de la Verge Maria: els pintors, des de Rafael a Velázquez i Murillo l'havien representada elevant-se sobre aquest element de finor infinita. Juan Eduardo Cirlot indica que la condició lunar equival a la condició humana, i que per això «Nostra Senyora es representa sobre la Lluna, per a expressar l'eternitat sobre allò mudable i transitori». Tanmateix, el telescopi de Galileu, aquell joguet en mans d'un filòsof entremaliat, havia mostrat la seua autèntica essència: la Lluna, lluny de ser pura, era a vessar de cràters, de clots, de muntanyes inversemblantment altes. Imagineu la indignació de l'Església i la perplexitat dels pintors. Què fer? Com pintar la Lluna? Com és o com volen que siga?

Ja ho adverteix Erwin Panofsky, en un preciós assaig sobre aquest assumpte, que «*l'erudition est moutonière*», i els pintors continuaren representant una lluna sense màcula. Tan sols Ludovico Cigoli va expressar la seua admiració per Galileu quan, en els frescs de la capella papal de Santa Maria la Major de Roma, va mostrar la Verge Maria en la seua assumpció sobre una Lluna galileiana. Panofsky diu que Galileu era un excel·lent dibuixant i que Cigoli no tingué més que traslladar

© Museo de Bellas Artes de Sevilla

Bartolomé Esteban Murillo. *Immaculada Concepció: La Colossal*, c. 1652. Oli sobre llenç, 297 x 436 cm.

«DES DE L'EDAT MITJANA,
LA LLUNA S'HAVIA FET SERVIR COM
A SÍMBOL DE LA PURESA
DE LA VERGE MARIA: ELS PINTORS,
DES DE RAFAEL A VELÁZQUEZ
I MURILLO L'HAVIEN
REPRESENTADA ELEVANT-SE
SOBRE AQUEST ELEMENT DE FINOR
INFINITA»

* Fragment de l'assaig *La creació* (Oficina Ponti, 2010, en premsa).

© MÈTODE

Ludovico Cardi, el Cigoli. *L'Assumpció*, 1610-1612. Fresc. La Lluna fins aleshores havia estat considerada com una esfera llisa i immutable, i per això s'havia fet servir com a símbol de la puresa de la Verge Maria com en el quadre de Murillo de la pàgina anterior. No obstant això, d'una manera agosarada, el Cigoli va representar en aquest fresc la Verge sobre una Lluna tal i com Galileu l'havia mostrada en els seus treballs.

**«EL TELESCOPI DE GALILEU HAVIA
MOSTRAT L'AUTÈNTICA ESSÈNCIA
DE LA LLUNA: LLUNY DE SER
PURA, ERA A VESSAR DE CRÀTERS,
DE CLOTS, DE MUNTANYES
INVERSEMBLAMENT ALTES»**

un dels dibuixos a la seua obra. Però aquest fou un cas del tot extraordinari i aïllat: ningú més va gosar pintar la imatge galileiana de la Lluna, i d'alguna manera Cigoli va demostrar no sols un mestratge pictòric sinó també un valor considerable.

Italo Calvino, en el seu assaig *El llibre de la naturalesa en Galileu* inclòs en el seu deliciós llibre *Per què llegir els clàssics*, explica com al darrere d'aquelles observacions, hi havia una nova filosofia. I cita aquest fragment del *Saggiatore*: «La filosofia està escrita en aquest llibre enorme que tenim contínuament obert al davant dels nostres ulls (parle de l'univers), però no es pot entendre si no aprenem primer a comprendre la llengua i a conèixer els caràcters amb què està escrit. Està escrit en llengua matemàtica.» L'actitud de Galileu és, com la de Cigoli, arrauxada, i una mica insensata: desautoritza tots aquells que no parlen el seu «llenguatge», i aquest és matemàtic, i per tant inaccessible a la majoria. En un altre pensament famós, Galileu ho expressava amb major contundència: «La Bíblia ens explica com es va al cel, però no com va el cel» («*come si vidia in celo, e non come vidia il celo*»). Als seguidors d'Aristòtil els etzibava que els seus plantejaments li recordaven aquelles obres d'Arcimboldo que representen un rostre humà encaixant fruites o flors d'una estació, «extravagàncies que, proposades com a joc, són belles i agradables, però si algú volguera extraure'n una conclusió universal dient que qualsevol altra manera d'imitar és imperfecta i criticable, segurament el senyor Cigoli i altres pintors il·lustres es riurien d'ell».

El senyor Cigoli i altres pintors il·lustres... Galileu era un excel·lent escriptor, i aconseguia amb els seus textos dir les coses clarament, establint encertades metàfores i comparacions. Mario Biagioli sosté que la creació literària de Galileu és conseqüència del seu desig de ser també considerat un escriptor, ja que aquest col·lectiu ocupava un lloc preeminent en les corts, molt per sobre del dels matemàtics i artistes. Podria ser: Galileu sovint opinava en les controvèrsies literàries, i els seus llibres són uns assaigs clars i ben escrits, fent ús d'una poderosa retòrica. Arthur Koestler és d'una opinió semblant a Biagioli, i en el seu assaig *Els sonàmbuls* escriu referint-se a *El missatger de les estrelles*: «Aquest llibret va despertar una inèdita i apassionada controvèrsia. Es curiós observar que el *Llibre de les revolucions celestes* de Copèrnic quasi no havia suscitat expectació durant mig segle, i les lleis de Kepler encara menys en el seu temps, mentre que *El missatger de les estrelles*, que posseïa tan sols una relació indirecta amb tot allò, va causar un enorme esclat d'emocions. La principal raó estava, sens dubte, en la immensa facilitat de lectura.»

MONOGRÀFIC LA MIRADA DE GALILEU

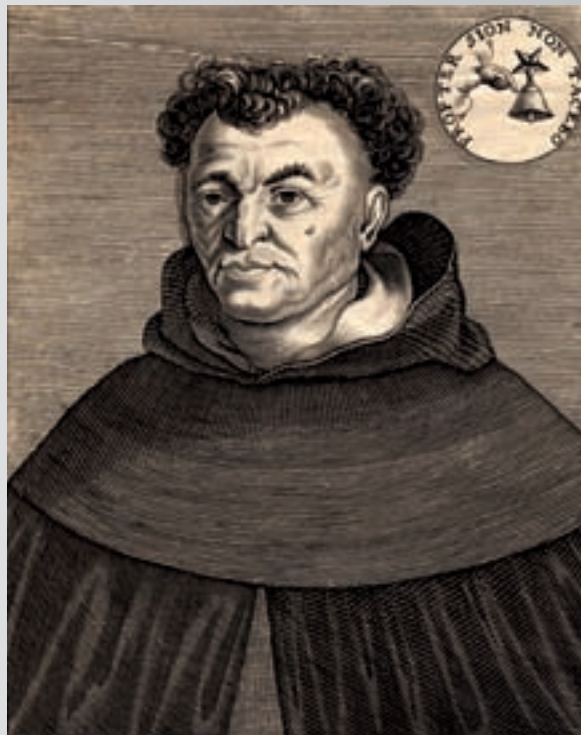
Fuencisla Francés. *Obertura*, 2009. Suport de tela, collage d'oli sobre paper, 115 x 146 cm.

Giuseppe Arcimboldo. *La primavera*, sense data. Oli sobre fusta, 57 x 84 cm. En termes artístics, l'obra d'Arcimboldo podria comparar-se amb les tesis aristotelistes, divertides i enginyoses però del tot producte de la imaginació.

Si el llibre de Copèrnic va passar sense pena ni glòria, els de Galileu –potser a conseqüència de la seua capacitat retòrica– despertaven sempre apassionades controvèrsies, i «esclats d'emocions». Comptat i debatut, les tesis dels aristotelistes recordaven les creacions d'Arcimboldo, divertides i enginyoses, però extravagants i del tot producte de la imaginació. No hi havia comparació possible entre l'obra d'un pintor il·lustre (el seu amic Cigoli) i les extravagàncies del *ingegnosissimo* Arcimboldo. Una cosa és pintura, i l'altra és un divertiment, un acudit: Arcimboldo no ocuparà mai cap lloc en la història de la pintura, cap lloc preponderant s'entén. Els aristotelistes eren arcimboldians (falsos pintors), mentre que els que llegien l'idioma de la natura eren els vers pintors (els autèntics científics), els que tenien possibilitats d'accedir a la veritat, al perquè de les coses.

Tot allò va anar tibant la corda entre els galileians i els aristotelians. La ruptura es va produir arran de la publicació dels *Diàlegs sobre els dos màxims sistemes del món*, en els quals Galileu defensava, amb rauxa i enorme ironia, el model copernicà, tot i ridiculitzant grollerament els partidaris del geocentrisme. Com a conseqüència d'aquest llibre fou processat per la In-

L'heretge Tomasso Campanella, autor de *l'Apologia de Galileu*, fou el primer a emprar l'expressió *libertas philosophandi*. És a dir, la independència absoluta de la creació –literària, artística i científica– sobre la fe.

quisició, les seues obres posades a l'Índex i obligat a retractar-se públicament, en un dels moments més humiliants i corpredors de la història de la ciència. Per dir-ho així, els arcimboldians no li varen perdonar les seues ofenses, el menyspreu i la supèrbia amb què tractava les seues tesis.

Fins a 1822, l'Església catòlica no va retirar de l'Índex els llibres de Galileu. El Vaticà, el 1992, tres-cents cinquanta anys després, va reconèixer que amb el cas de Galileu «es varen cometre alguns errors». El papa Urbà VIII, durant el procés a Galileu, va titllar tot aquell assumpte com «el més gran escàndol de la cristiandat». I així fou en efecte: va significar la primera gran rebel·lió de la ciència contra el dogma de fe, la primera gran constatació de l'autonomia de l'intel·lecte humà i del seu poder sobre les coses. L'heretge Tomasso Campanella, autor de *l'Apologia de Galileu*, fou el primer a emprar l'expressió *libertas philosophandi*: al capdavant, aquell escàndol consistia en la llibertat de pensar. O, per dir-ho d'una altra manera, en la independència absoluta de la creació –literària, artística i científica– sobre la fe.

MARTÍ DOMÍNGUEZ
Director de la revista *Mètode*

